

Seria Policy Brief cuprinde texte bazate pe surse publice. Opiniile exprimate reprezintă punctele de vedere ale autorilor.

Publicarea romanului *Ostinato* de Paul Goma. Un cvasi-incident diplomatic româno-vest-german, 1971.

Ovidiu Bozgan
Consilier relații II, Direcția Furnizare Expertiză

Circumstanțele publicării romanului "Ostinato" în RFG și suprareacția autorităților de la București sunt evocate frecvent de cercetătorii care se preocupă de studierea mișcării pentru drepturile omului în România comunistă¹. Totuși, o reluare a acestui dosar și detalierea elementelor de context pot reprezenta un demers științific valid.

Primul factor care a provocat reacția exacerbată a regimului comunist din România este ceea ce istoricii denumesc inspirat minirevoluția culturală lansată de Nicolae Ceaușescu în vara anului 1971². Reideologizare a societății românești și ofensivă împotriva spiritului relaxat din cultură, reînțoarcerea la intransigența partinică este indiscutabil un instrument prin care autoritatea secretarului general trebuia să se transforme într-un monopol absolut al puterii și în singurul magisteriu admisibil. Ca atare, vigilența și încrâncenarea față de orice entorsă ideologică sau deviere culturală, se vor manifesta cu virulență.

Un al doilea factor agravant este coincidența în timp și spațiu cu publicarea unui volum de cuvântări și interviuri ale șefului statului român. În căutare de

¹ Pentru mișcarea Goma și pentru elemente biografice la inițiatorului, vezi Ana-Maria Cătănuș, *Forme de disidență în România în anii 70. Paul Goma și mișcarea pentru drepturile omului*, în „Arhivele Totalitarismului”, an XIII, 3-4, 2005, pp. 99-122; *idem*, *Chipuri nevăzute. Represiunea împotriva mișcării Goma*, în „Arhivele Totalitarismului”, an XV, 3-4, 2007, pp. 225-239.

² Vezi o prezentare complexă a acestui fenomen în volumul *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: Minirevoluția culturală din 1971*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Ana-Maria Cătănuș, București, 2005.

recunoaștere internațională, aspirând la statutul de ideolog la nivelul mișcării comuniste internaționale și de personalitate cu răspunsuri novatoare la marile probleme cu care era confruntată omenirea, Ceaușescu dorea ca textele sale să fie cunoscute în cât mai multe țări, în special în marile democrații liberale din Occident. Practic, acest lucru se putea realiza prin mobilizarea resurselor misiunilor diplomatice din marile capitale ale lumii.

Prima reușită este obținută de ambasada de la Paris care l-a atras pe cunoscutul editor Louis Nagel într-o întreprindere editorială care pentru acesta prezenta indiscutabile avantaje comerciale. Astfel, în 1970 și 1971, apărea la editura Nagel, o antologie a texte aparținând lui Ceaușescu, în limbile engleză, franceză și spaniolă³. În Italia, proiectul era mai ambițios. În 1971 apărea la o editură din Milano volumul *La Romania sulla via verso il socialismo e nella lotta contro l'imperialismo. Scritti scelti*, volumul I, pentru ca în anul următor să apară și volumul 2. În Marea Britanie, apărea la o editură din Londra, în 1972, o culegere din textele considerate reprezentative la București⁴. În fine, după contacte fructuoase cu ziaristul Michel Hamelet, apărea la Paris, în 1971, la relativ cunoscuta Editură Seghers, o lucrare hagiografică, redactată formal de acesta, care cuprindea o biografie extinsă a liderului român, urmată de o antologie, lucrare aproape instantaneu publicată și în română la Editura Politică. În ceea ce privește colportarea banalităților liderului de la București în RFG, ambasada de la Bonn, reușise să stabilească o colaborare cu Editura Rombach de la Freiburg im Breisgau, care urma să lanseze în toamna anului 1971 un volum cu texte ale lui Ceaușescu. Proiectul era bine gândit în sensul că volumul trebuia să fie lansat cu ocazia Târgului internațional de carte de la Frankfurt (*Frankfurter Buchmesse*), care urma să se desfășoare între 14-19 octombrie, asigurându-i o vizibilitate excepțională. Cu origini din perioada Renașterii, mult timp devansat de târgul similar de la Leipzig, târgul de la Frankfurt fusese relansat în 1949 și devenise incontestabil principala referință mondială în materie de carte.

³ *For a policy of peace and international cooperation*, Nagel Publishers, Paris-Geneva-Munich, 1970. În 1970 apărea și versiunea franceză iar în 1971 cea spaniolă.

⁴ *The man, his ideas and his socialist achievements*. Presented by Stan Nevens, London Russel-Press Ltd Spokesman Books, 1972

În fine, un al treilea factor este convingerea autorităților de la București, că disidența României în cadrul blocului sovietic merită să fie recompensată, că aceasta ar trebui tratată cu deferență și mai ales, că ar fi în propriul interes al Occidentului de a menaja și proteja prestigiul internațional și imaginea publică a liderului statului. Toți acești factori au concurat la crearea unei stări tensionate în relațiile româno-vest-germane cu ocazia publicării romanului "Ostinato", chiar dacă formal, nu există o notă de protest care să califice această stare drept incident diplomatic.

La 4 septembrie 1971, Nicolae Ecobescu informa ambasada de la Bonn că, în condițiile în care a apărut romanul lui Paul Goma, ambasadorul sau un alt diplomat să ceară să fie primit la direcția culturală sau la direcția politică din ministerul federal de externe pentru a exprima surprinderea privind apariția acestei cărți, considerată "act neprietenesc, lezant pentru partea română, cu atât mai mult cu cât manuscrisul a fost scos din țară prin efracție și tipărit împotriva voinței autorului". În plus, exista o scrisoare a autorului prin care dezaproba publicarea lucrării înainte de a fi consultat. Ritualic, trebuia să se sublinieze că astfel de acțiuni nu corespund spiritului relațiilor bilaterale dar ambasada era atenționată ca "intervenția dvs. să nu aibă caracterul unui protest"⁵.

Răspunsul ambasadei survine destul de târziu, la 29 septembrie, justificat de necesitatea de a face o anchetă cât mai precisă. Ambasadorul Constantin Oancea⁶

⁵ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate ieșite, Köln*, iulie-decembrie 1971, f. 128.

⁶ Constantin Oancea face parte din pleiada de diplomați ai României în anii regimului Ceaușescu, care, beneficiind de o experiență variată și îndelungată, s-au profesionalizat prin competență, excelentul control al dosarelor de politică externă, prin dezinvoltură în evaluarea vieții internaționale, dar care nu puteau face abstracție de mecanismele de funcționare ale statului totalitar, care, din considerente străine exigențelor diplomatice, obligau la un anumit tip de comportament și la anticiparea așteptărilor unui asemenea tip de regim. Diplomați nu în ultimul rând excelenți poligloți. Constantin Oancea s-a născut la 22 iulie 1928 la Cut, județul Neamț. După studii primare la școala din satul natal (1935-1940) și studii secundare la liceul « Petru Rareș » din Piatra Neamț (1940-1948), urmează cursurile Institutului agronomic « Ion Ionescu de la Brad » din Iași. În perioada 1953-1956, funcționează ca asistent și lector la amintitul institut iar în paralel, urmează cursuri postuniversitare la Universitatea din București între 1954-1956. În august 1956 intră în Ministerul Afacerilor Externe. Prima misiune diplomatică este la Roma unde între ianuarie 1957-decembrie 1961, se ocupă în cadrul legației, de relațiile culturale și științifice cu Italia. Între ianuarie 1962-martie 1967 este director adjunct și director la Direcția Relațiilor Culturale din MAE. În martie 1967, după stabilirea relațiilor diplomatice în ianuarie, este numit ambasador în RFG, funcție pe care o va ocupa până în august 1974. Între septembrie 1974-februarie 1975 este director al Direcției Europa Occidentală, apoi este numit adjunct al ministrului, demnitate pe care o va deține până în decembrie 1989. Între 1987-1988 a fost și secretar al Organizației Tratatului de la Varșovia. După demiterea ultimului ministru de externe al regimului Ceaușescu, Ion Stoian, asigură interimatul până la numirea noului ministru, Sergiu Celac, la 9 ianuarie 1990. Continuă să fie adjunct al ministrului până în septembrie 1990 când se retrage la pensie. Un

corecta informațiile deținute de centrală, după care romanul lui Goma ar fi apărut la editura Fischer. În realitate, cartea apăruse la una dintre cele mai mari edituri din RFG, Suhrkampf din Frankfurt, azi la Berlin. Într-adevăr, cel care fondase în 1950 editura, Peter Suhrkampf, lucrase în perioada interbelică la editura Fischer și după stabilirea patronului ei la Viena din cauza persecuțiilor antisemite, preluase cele mai importante operațiuni. Romanul fusese depus de Goma la Editura de Stat pentru Literatură în 1966, dar fusese în mod constant respins de cenzură în pofida modificărilor efectuate de autor. Conform mărturiilor lui Paul Goma, principalul artizan al respingerii romanului a fost Alexandru Ivasiuc⁷. Excedat de tracasările cenzurii și condamnat la tăcere pentru că așa cum susține Ion Negoitescu, în 1970 i s-a interzis să mai publice⁸, Goma transmite manuscrisul în străinătate și încheie un contract de publicare cu Editura Suhrkampf, cunoscută pentru promovarea literaturii țărilor est-europene. Romanul apare în traducerea Mariei Therese Kerschbaumer, la sfârșitul lunii septembrie. Constantin Oancea, în telegrama sa din 29 septembrie, rezuma prezentarea editorului, conform căruia unele capitole apăruseră în România dar cenzura nu a permis publicarea întregii lucrări și sublinia comparația, mai mult decât onorantă, care se făcea cu Soljenițan. De fapt, era o figură de stil pe care editura o preluase de la Dieter Schlesak, scriitor și eseist sas, rămas ilegal în RFG în 1969, pe care acesta o utilizase în cadrul unei emisiuni radiofonice. Imediat după apariție, editura expediase pe adresa ambasadorului un exemplar și îi solicita, o impertinență greu de suportat pentru regimul de la București, intervenția pentru ca Goma să poată veni la lansarea romanului în cadrul târgului de carte de la Frankfurt. Același lucru îl făcuse și directorul târgului în cursul unui dejun cu Meliusz Jozsef, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, aflat în vizită în RFG, pentru ca astfel, suprem argument, România să demonstreze continuarea cursului democratizării. Dr. Taubert, directorul târgului, mai spusese lui Meliusz, că *Ostinato* urmează să apară și în Franța, Italia și Marea Britanie. După expunerea acestei recolte deloc neglijabile de informații, Oancea trecea la propuneri începând cu decretarea drept inoportună a venirii lui Goma la Frankfurt,

volum de memorii ale diplomatului Constantin Oancea ar fi o referință obligatorie pentru elucidarea istoriei contemporane a politicii externe românești.

⁷ Ana-Maria Cătănuș, *Forme de disidență în România*, p. 110.

⁸ Ion Negoitescu în *Dicționarul general al literaturii române*, volumul E-K, București, 2005, p. 380.

în condițiile în care va fi prezentat volumul lui Ceaușescu. De asemenea, ambasada urma să intervină la Taubert, pentru a nu se lăsa ”antrenat în sprijinirea unei reclame zgomotoase a volumului lui Goma” și la direcția culturală din MAE vest-german pentru a se diminua la minimum mediatizarea cărții și avertizând că actul publicării romanului ar putea avea ”consecințe defavorabile asupra încrederii reciproce”⁹. La final, crede că ambasadorul RFG la București ar trebui convocat la MAE și că n-ar trebui răspuns la scrisoarea Editurii Suhrkampf¹⁰.

Reacția de la București vine o săptămână mai târziu, când Vasile Gliga, adjunct al ministrului, confirmă acordul centralei la propunerile formulate de ambasador și cere ca directorului târgului să i se comunice că lansarea stridentă a romanului *Ostinato*, în timp ce la același târg va fi lansat volumul lui Ceaușescu, este un ”act neamical la adresa țării noastre”. Deja se transmiseseră indicații către oficiile de la Paris și Roma pentru a se interveni pe lângă editorii lui Goma, în sensul descurajării lor. Gliga îl informa pe ambasador că F.Keil, primul consilier al ambasadei RFG la București îl întrebase pe Szasz Janos, secretar al Uniunii Scriitorilor, dacă Goma va fi sancționat pentru actul său de gravă indisciplină, evident, o întrebare câtuși de puțin inocentă și care se dorea a fi o protecție, fie și modestă, pentru scriitor¹¹.

Demersurile întreprinse de ambasadă, unele sugerate de centrală, altele propuse de oficiul diplomatic din capitala Germaniei federale sunt descrise de Constantin Oancea la 12 octombrie. În aceea zi, ambasadorul a avut, la solicitarea sa, o întrevedere cu directorul general al direcției relațiilor culturale din MAE vest-german, căruia i-a prezentat motivele gravei indispoziții a autorităților române: scoaterea ilegală a manuscrisului din țară, tipărirea sa fără acordul autorului, prezentarea în registru politic, tendențios a cărții, lansarea romanului la târgul internațional de carte care are sprijinul autorităților federale, apariția în presă a unor articole semnate de persoane care au părăsit ilegal România – ambasadorul gândindu-se în primul rând la Dieter Schlesak, fără a-l nominaliza. Circumstanță agravantă,

⁹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, septembrie 1971, f. 232.

¹⁰ *Ibidem*, ff. 229-232.

¹¹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate ieșite, Koln*, iulie-decembrie 1971, ff. 216-217.

romanul este lansat în același timp cu volumul lui Ceaușescu, acțiune care avea girul ministerului german de externe. Ambasadorul conchide, solicitând ministerului să intervină la editura Suhrkampf, la conducerea târgului și la ziarele vest-germane în vederea diminuării „tendințelor acestora de speculare politică a apariției cărții lui Goma”¹². Demnitarul german reacționează încurajator pentru partea română, exprimând regretul dar și speranța că acest incident nu va prejudicia relațiile bilaterale și promite interlocutorului său că MAE va interveni „pentru a reduce la minimum escaladarea politică a acestui incident”. Totuși, prudent, diplomatul german, care nu putea face abstracție de libertățile și drepturile fundamentale și mai ales de libertatea presei, avertizează că „acțiunile trebuie bine judecate și întreprinse cu multă subtilitate, pentru a nu provoca contrariul, adică intensificarea, escaladarea speculațiilor și tendințelor politizante”¹³. În final, sugerează ambasadorului să ia legătura cu adjunctul purtătorului de cuvânt al guvernului federal, în vederea organizării ceremoniei lansării volumului lui Ceaușescu.

Simultan, un alt diplomat al ambasadei se întreține cu Siegfried Unseld (1924-2002), cel care dirija, după moartea lui Peter Suhrkampf în 1959, editura în cauză. Aceasta a făcut un scurt istoric al publicării romanului al cărui manuscris a fost trimis cu un an în urmă de Marie-Therese Kerschbaumer editurii Suhrkampf. Scrisoarea lui Goma, prin care își manifestă dezacordul privind publicarea, sosise tardiv, când deja se făcuseră investiții și nu se mai putea abandona proiectul. Pe de altă parte, pentru a se da un aspect legal, din perspectivă românească, publicării, Unseld se adresase Uniunii Scriitorilor atât înainte cât și după semnarea contractului cu Goma, fără să primească vreo reacție. Unseld considera că autorizarea lui Goma de a participa la lansarea cărții sale ar diminua considerabil speculațiile politice pe care le face presa. Directorul se angajează să nu promoveze romanul cu argumente politice dar, în cazul în care autorul va fi supus represaliilor, el personal și editura vor escala cazul și a prevenit „că abia atunci va începe o campanie de presă care nu ar putea fi decât în defavoarea țării noastre”¹⁴. Directorul editurii Suhrkampf repetă că rațiunile publicării acestui roman sunt strict literare¹⁵, atribuindu-i o valoare indiscutabilă iar afacerea

¹² Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, f. 100.

¹³ *Ibidem*, f. 101.

¹⁴ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, f. 131.

politică este generată de încercarea autorităților de la București de a rezilia contractul și de a interzice venirea autorului la Frankfurt¹⁶. Editorul german avea perfectă dreptate când atribuia autorităților de la București amplificarea cazului Goma iar Unseld, în primul rând un om de afaceri, nu putea decât să se felicite de apariția acestei conjuncturi favorabile comercial¹⁷.

A doua zi, 13 octombrie, Vasile Gliga transmite ambasadei decizia conducerii republicii socialiste, în condițiile în care intervențiile ambasadei au fost infructuoase, de a retrage standul României de la Târgul internațional de carte de la Frankfurt și de a nu participa cu oficiali ai ambasadei la lansarea de către editura Rombach a volumului lui Ceaușescu. În mod evident, afrontul reprezentat de concurența cu romanul lui Goma a fost considerat insuportabil, decizia de retragere de la o manifestare oficială având sprijinul guvernului federal, echivalând cu un protest în sine. În continuare, Gliga cerea ambasadorului să solicite pentru a doua zi o audiență la directorul politic sau la un secretar de stat, pentru a expune rațiunile retragerii României și a solicita intervenții federale care să oprească lansarea romanului lui Goma. În cazul în care aceste intervenții s-ar fi soldat cu succes, România era dispusă să revină asupra deciziei. Mai simplu spus, autoritățile de la București se pretau la un șantaj pe care o minimă luciditate politică l-ar fi interzis. Ambasadorul mai era solicitat să se ocupe de popularizarea volumului lui Ceaușescu în alt cadru decât cel al târgului de la Frankfurt și să transmită delegaților români¹⁸ care deja plecaseră spre RFG, să revină în țară și mai important, să fie instruiți ca, în cazul în care vor fi întrebați despre motivele

¹⁵ Evaluarea literară a romanului *Ostinato* nu este nici de competența noastră, nu constituie nici subiectul textului de față. Ca atare, apelăm la opinia criticilor care s-au ocupat de lucrarea literară în cauză ca și de ansamblul operei lui Goma. Ion Simuț consideră romanul *Ostinato*, cea mai modernă dintre cărțile lui Goma și împreună cu următorul roman *Ușa*, reprezintă prima etapă a creației în care contează mai mult „miza estetică, elaborarea unui stil personal”, vezi Ion Simuț, în *Dicționarul Scriitorilor Români* (Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, coordonare și revizie științifică), vol. D-L, București, 1998, pp. 427-430. Opiniile criticului Ion Negoitescu, cel care va semna scrisoarea deschisă elaborată de Goma în 1977, sunt concordante cu cele ale confratelui său. Comentând romanul *Ostinato*, Ion Negoitescu susține că „Goma pune la încercare întreaga recuzită de procedee tehnice ale romanului modernist, de la amestecul dialogului cu monologul interior și excursul eseistic la savantul montaj între realitate și ficțiune, experimentul caligrafic și chiar îndemnul adresat cititorului de a colabora la scrierea operei prin lăsarea în suspensie a anumitor pasaje”, vezi Ion Negoitescu, *op. cit.*, p. 382.

¹⁶ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, ff. 129-132 pentru întreaga conversație cu Unseld.

¹⁷ În două săptămâni s-au vândut 4000 de exemplare, cf. Ana-Maria Cătănuș, *Forme de disidență în România*, p. 101.

¹⁸ Reprezentanții Uniunii Scriitorilor erau Aurel Martin și Nicolae Tertulian. Aceștia se vor întoarce în România la 14 octombrie. În noaptea de 13/14 octombrie se și demontase standul României de la târg iar

retragerii, să arate că este un protest față de publicarea unei cărți în care se defăimează România¹⁹. Este instructiv de remarcat că regimul comunist din 1971, în pofida voltelor anterioare când mimase o desolidarizare cu trecutul represiv dejist, își asuma, prin această atitudine, tocmai protejarea acestui trecut recent.

Prevenitoare, conducerea MAE vest-german, a acordat pentru 14 octombrie, audiența pe care o solicitase Constantin Oancea care a putut să se întrețină cu Paul Frank, secretar de stat. Ambasadorul expune motivele retragerii și solicită autorităților intervenția pentru blocarea lansării romanului lui Goma, arătând că în cazul obținerii efectului scontat „țara noastră ar putea reconsidera hotărârea de retragere din cadrul târgului de carte”²⁰. Replica interlocutorului său va provoca autorităților române o reflecție serioasă asupra reacțiilor disproporționate și asupra posibilului efect asupra relațiilor cu RFG. Paul Frank ia act de decizia României „care depășește competențele guvernului vest-german de a o aprecia și comenta. Speră că partea română a cântărit bine dezavantajele și avantajele pe care această hotărâre le va aduce propagandei și reclamei ce se face în jurul cărții”²¹. Guvernul nu poate interzice unei edituri private tipărirea unei cărți, după cum nu poate interveni asupra presei deși deplânge maniera politică în care se comentează apariția romanului. Indiferent de eforturile federale, cartea nu poate eliminată de la târg și din librării dar autoritățile vor întreprinde demersuri în sensul solicitat de România. Mai grav, Paul Frank declară că dacă un astfel de incident destabilizează relațiile bilaterale, înseamnă că „ele nu sunt puse pe o bază prea solidă”²². Ambasadorul dă singura replică posibilă, că demersurile părții române s-au întreprins tocmai în baza solidității relațiilor bilaterale și astfel, generoasă, România dă posibilitatea Germaniei federale să apere „baza de încredere reciprocă pe care relațiile dintre cele două țări au fost așezate”²³.

În ziua în care se deschidea târgul internațional de carte, ambasadorul României în RFG era primit de Rudiger von Wechmar, adjunctul Șefului biroului de

volumele fuseseră depozitate în localul biroului ONT din Frankfurt. Ulterior, ele au rămas la dispoziția ambasadei pentru propagandă și promovare editorială.

¹⁹ Arhivele Ministerului Afacerilor externe, *fond Telegramme cifrate ieșite, Koln*, iulie-decembrie 1971, ff. 249-251.

²⁰ Arhivele Ministerului Afacerilor externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, f. 164.

²¹ *Ibidem*, f. 165.

²² *Ibidem*, f. 166.

²³ *Ibidem*, f. 167.

presă și informații de pe lângă guvernul federal. Cei doi discută atât despre apariția volumului lui Ceaușescu cât și despre cauzele retragerii României de la târg, reiterându-se solicitarea intervenției pentru diminuarea impactului lansării romanului lui Goma. Demnitarul german, deși recunoaște spațiul îngust de manevră pe care îl are la dispoziție guvernul federal, promite că va interveni și dezaprobă atitudinea editurii Suhrkampf²⁴.

De fapt, autoritățile federale au dat curs insistențelor regimului de la București și în primul rând, au intervenit pe lângă conducerea târgului pentru ca aceasta să negocieze cu editura Suhrkampf. Inițial, conducerea târgului era optimistă în ce privește rezultatul negocierilor, care vizau retragerea romanului incriminat, de vreme ce aceasta informa ambasada și exprima speranța că România va reveni la târg. Din fericire, editura Suhrkampf a avut suficientă demnitate pentru a rezista la presiuni iar în același timp, Unseld își va respecta angajamentul luat în fața ambasadei²⁵. La rândul ei, ambasada României la Bonn, care contribuise la alterarea atmosferei în relațiile bilaterale prin propunerile sale, propunea publicarea unui comunicat de presă, în condițiile în care agenții de presă și ziariști chestionau oficiul diplomatic în legătură cu retragerea României de la târgul de la Frankfurt. Acest comunicat urma să cuprindă rechizitoriul cunoscut, inclusiv publicarea fără acordul autorului, problemă despre care Constantin Oancea nota că ”ar trebui verificată exact această situație (aceasta la 15 octombrie! – n.n.)”²⁶. Acum însă se conștientizaseră riscurile presupuse de menținerea unei atitudini ofuscate și de pierderea masivă de imagine, astfel că autoritățile de la București au decis să cedeze și să opteze pentru cartea discreției și desigur, să nu mai agaseze autoritățile vest-germane²⁷. Acesta este sensul dispozițiilor

²⁴ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, ff. 171-172.

²⁵ Dacă televiziunile vest-germane au prezentat informații despre apariția romanului *Ostinato*, un interviu cu Paul Goma care declara între altele că nu a putut timp de trei ani să-și publice romanul în țară, Siegfried Unseld, invitat la o emisiune televizată, nu s-a referit la lucrarea anatemită de regimul de la București, cf. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, ff. 217-219.

²⁶ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, octombrie 1971, ff. 193-196.

²⁷ În fapt, relațiile bilaterale nu par să fie afectate de acest incident, cele două state considerând că miza nu este suficient de mare pentru a sacrifica ceva din agenda româno-vest-germană. Astfel, între 19-29 octombrie se desfășoară la București, lucrările comisiei mixte iar la sfârșitul lunii octombrie se produce vizita lui Gerhard Schroder, președintele comisiei de politică externă din Bundestag și unul dintre liderii

pe care Vasile Gliga, care gestionase direct afacerea romanului *Ostinato*, le trimitea la 18 octombrie ambasadorului român de la Bonn, cerându-i „să nu mai întreprindeți nimic și nici să nu mai comentați aceste evenimente. Se apreciază că a fost exprimată poziția noastră în modul în care s-a indicat și nu mai este cazul să întreprindem alte acțiuni”²⁸

În cazul Goma, la care au contribuit în proporții cel puțin egale agitația autorităților române și mass media vest-germană, intervin, dar ca actori secundari, scriitorii Nicolae Breban și Dumitru Țepeneag, primul aflat în Germania cel de al doilea în Franța.

La 27 octombrie, Breban se prezintă la ambasadă pentru prelungirea vizei și se întreține cu ambasadorul. Breban este surprins de retragerea României de la târgul de carte, care l-a transformat pe Goma într-un erou, deși „nu are o părere deosebită despre el ca scriitor”. Surprinderea și-o exprimase și în cadrul unei emisiuni televizate; de altfel scriitorul acordase interviuri la radio și la televiziune, comentariile sale nu erau defavorabile României și în ansamblu avusese o atitudine corectă, subliniind că refuzase un interviu la Radio Europa Liberă. Nicolae Breban, după cum estima ambasadorul, era preocupat în primul rând de publicarea propriei opere în străinătate, romanul *Animale bolnave*, apărut în România în 1968, fiind considerat de autor mai actual și mai critic decât romanul lui Goma²⁹. Ceva mai târziu, Breban, stabilit la Munchen, revine telefonic pentru a mulțumi pentru prelungirea vizei și solicită concursul ambasadei pentru a obține traducerea germană a romanului *Animale bolnave*, care se găsea depus la editura Kriterion. Breban considera că ar fi indicat să apară în RFG și alt scriitor român înafara lui Paul Goma, pentru a se demonstra că în România apar cărți critice, aluzie inabil mascată la faptul că autoritățile ar trebui să-l sprijine pentru publicarea propriei opere. Constantin Oancea consideră că ar fi indicat

democrației creștine din RFG. Omul politic german a avut întrevederi cu Ceaușescu, Maurer, bineînțeles Ștefan Voitec, președintele MAN, Corneliu Mănescu, Cornel Burtică etc. Pe de altă parte, trebuie sesizat că reacția autorităților române, la publicarea romanului *Ostinato*, a avut limite de prudență. Din materialele consultate, nu rezultă că această chestiune ar fi fost discutată cu noul ambasador al RFG la București, Erwin Wickert.

²⁸ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate ieșite, Köln*, iulie-decembrie 1971, f. 243.

²⁹ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Köln*, octombrie 1971, ff. 301-305.

să se transmită manuscrisul prin intermediul ambasadei pentru că acest lucru ar presupune un contact cu Breban și o ocazie pentru „a încerca să-l determinăm să se reîntoarcă în țară”³⁰. Autoritățile de la București erau mai curând interesate ca Breban să revină în România, decât să-l asiste în demersurile sale de a-și publica în RFG lucrările, din cauza calității sale de membru supleant al CC (deși Breban susține că și-a dat demisia de la Paris, în vara 1971, drept protest la lansarea tezelor din iulie³¹, fapt pe care diplomații români de la Bonn îl ignoră).

Dumitru Țepeneag se afla la Paris în momentul în care s-a pus problema publicării romanului *Ostinato* în Franța și i-a cerut lui Alain Paruit, care traducea nuvelele sale, să renunțe temporar, pentru a începe traducerea cărții lui Goma³². În toamnă, împreună cu Breban și Dieter Schlesak, vizitează târgul de la Frankfurt, constată absența României și observă că „fotografia șefului statului (la Standul editurii Rombach – n.n.) era cam de 10 ori mai mică (decât cea a lui Goma – n.n.), iar editura una pricăjită, mi se pare elvețiană, care scotea cărți *à compte d’auteur*”³³.

Autoritățile române au urmărit vigilent ramificațiile europene ale cazului Goma, încercând să limiteze, acolo unde părea posibil, impactul său, care ar fi afectat onorabilitatea regimului Ceaușescu. La 9 noiembrie, editura Suhrkampf lansează o serie de noi apariții editoriale, între care și romanul lui Goma, la Viena. Pentru a se înregistra evenimentul, ambasada României la Viena, l-a utilizat pe scriitorul Petru Popescu, atunci bursier Herder în capitala Austriei. Se constată astfel că, dacă Siegfried Unseld prezintă pe un ton moderat romanul *Ostinato*, totuși regretă faptul că presa austriacă nu a acordat atenție cazului Goma așa cum procedase mass media din RFG. Traducătoarea romanului, Kerschbaumer, se delimitează de conotațiile politice ale apariției romanului, știa că Goma lucrează ca redactor la „România literară” – o va face până în 1973 – dar recunoaște că de două săptămâni nu poate stabili contactul cu acesta³⁴. Era clar că în Austria, cazul Goma a trecut aproape neobservat. În Franța,

³⁰ Arhivele Ministerului Afacerilor externe, *fond Telegrama cifrate intrate, Koln*, noiembrie-decembrie 1971, ff. 177-179.

³¹ *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu*, p. 88.

³² *Ibidem*, p. 118.

³³ *Ibidem*, p. 119. Inexact, editura era vest-germană și nu dintre cele mai nesemnificative.

³⁴ Arhivele Ministerului Afacerilor externe, *fond Telegrama cifrate intrate, Viena*, noiembrie-decembrie 1971, ff. 90-92.

lucrurile erau mult mai grave, deoarece aici urma să fie publicat romanul *Ostinato*, în versiune franceză, la Editura Gallimard, probabil cea mai selectă editură franceză, fapt care-i asigura un acces mai mare către posibii cititori. Ca urmare a dispozițiilor primite de la București, un diplomat al ambasadei de la Paris s-a întreținut despre acest subiect cu Francois Erval, unul dintre directorii editurii Gallimard. Acesta l-a asigurat că editura nu are relații directe cu autorul și că cumpărat drepturile de publicare de la Suhrkamp, la recomandarea acesteia. Poate pentru a-l calma pe interlocutorul său, Erval arată că lucrarea nu se înscrie în programul serios al editurii ci în planul de redresare financiară, scontându-se vânzări importante și în consecință, nu poate accepta să renunțe la publicarea acestui titlu. De altfel, ambasada avertizase centrala încă din 15 martie 1971, că manuscrisul romanului era depus la Gallimard. În aceste condiții, ambasadorul Constantin Flitan crede că „ar fi bine să se discute cu Paul Goma, împreună cu care să se găsească o soluție de retragere a lucrării de la Gallimard”³⁵. În scurt timp, romanul *Ostinato*, în versiune franceză *La Cellule des libérables*, apare și în librăriile pariziene. De remarcat că Dumitru Țepeneag, aflat în Franța din septembrie 1970, spre deosebire de Nicolae Breban, era un susținător entuziast al lui Goma. Într-o convorbire la ambasadă, unde venise pentru prelungirea vizei, Țepeneag comentează pozitiv romanul lui Goma, care fusese amânat 3 ani de la publicare iar în final refuzat și care a constituit și un succes de librărie, primul tiraj de 5000 de exemplare fiind epuizat în două săptămâni. Constantin Flitan știa de la scriitorul Gheorghe Astaloș, că Dumitru Țepeneag trimisese un articol la „Le Monde”, elogios la adresa romanului *Ostinato*³⁶.

Simultan, evolua problema editării volumului lui Ceaușescu, un indiscutabil succes al ambasadei și al autorităților de la București în general, dar în relații de interdependență cu afacerea romanului *Ostinato*. Pentru editura Rombach, care urma să publice lucrarea, ceea ce conta, erau rațiunile comerciale. Ambasada urma să cumpere 400 de exemplare, pe care editura își permitea să le ofere cu o reducere de 40%, suma pe care trebuia să o deburseze MAE fiind de 7680 DM. Desigur, managerii

³⁵ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Paris, septembrie-octombrie 1971*, ff. 275-276.

³⁶ *Ibidem*, ff. 322-324.

editurii în cauză erau în drept să spere la continuarea colaborării, în condiții comerciale la fel de avantajoase. Scenariul popularizării lucrării prevedea lansarea sa la târgul internațional de la Frankfurt unde, la 15 octombrie, urma să se organizeze o conferință de presă, cu participarea ambasadorului și a reprezentanților mass mediei vest-germane. Ulterior, la sediul ambasadei trebuia organizată o altă conferință de presă cu participarea autorităților federale și a mass mediei germane dar și cu reprezentării presei internaționale și agențiilor de știri, acreditați în capitala RFG. De asemenea, exista prevăzută în acest scenariu și o ceremonie la București în cadrul căreia conducerea editurii Rombach i-ar fi înmănat șefului statului român, exemplarul de lux³⁷. Din nefericire pentru regimul de la București, suprapunerea lansării celor două volume și mai ales campania de presă³⁸ extrem de susținută în jurul autorului lui *Ostinato*, a transformat evenimentul care-l avea ca protagonist pe Ceaușescu într-un fapt aproape anodin. Diplomații români au explicat editurii Rombach rațiunile retragerii României și neparticiparea nici unui oficial român la lansarea de la Standul editurii, programată pentru 15 octombrie. Într-adevăr, pe 15 octombrie nu s-a întâmplat nimic, deși fuseseră lansate invitații și primite confirmări, fapt care

În revanșă, așa cum indicase de altfel și centrala, au fost organizate manifestări care să marcheze evenimentul, cu atât mai mult cu cât mass media germană, pe perioada funcționării târgului de la Frankfurt, nici măcar nu menționase apariția volumului lui Ceaușescu. La 28 octombrie, la ambasadă s-a organizat o conferință de presă în legătură cu apariția volumului, la care au participat reprezentanți ai televiziunii, ai Deutsche Presse-Agentur, peste 85 de ziariști, profesori de la universitățile din Bonn, Köln și Bochum, primarului orașului Bonn, deja mai vechea noastră cunoștință Rudiger von Wechmer și secretarul general al Consiliului Federal al tineretului, H.P.Weher. Este util de subliniat faptul că în ceea ce privește presa internațională, erau prezenți șeful biroului Agence France Presse, corespondenți ai

³⁷ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Köln*, septembrie 1971, ff. 224-228.

³⁸ Între ziarele care au publicat articole despre Goma și romanul său, se numără *Die Welt, Suddeutsche Zeitung, Frankfurter Rundschau, Bonner Rundschau, Neue Ruhr-Zeitung, Spandauer Volksblatt, Der Telegraph, Frankfurter Allgemeine, Westfälische Rundschau, Der Tagesspiegel, Reinische Post, Kolnische Rundschau*.

unor ziare scandinave, reprezentantul agenției China Nouă, dar nici un reprezentant al agențiilor de presă din țările frățești. Chiar și în condițiile boicotului blocului sovietic – Ceaușescu era primul lider comunist din Europa de Est publicat în RFG – manifestarea organizată de ambasadă să derulat în parametri proiectați³⁹.

Cu prilejul conferinței de presă organizată de ambasadă, conducerea editurii anunța o altă ceremonie închinată volumului la Freiburg, sediul întreprinderii. Aceasta are loc după ce Fritz Hodeige (1920-2001), patronul editurii Rombach și soția sa Eleanor, fiica editorului Rombach, vizitează între 1-14 noiembrie România și au ocazia să fie primiți la Ceaușescu. La Freiburg, participă personalități și reprezentanți ai mass mediei locale, care îi ascultă pe Hodeige care prezintă, încă sub imperiul recentei întrevederi cu liderul de la București, personalitatea lui Ceaușescu și pe ambasadorul României⁴⁰. Ecourile par a fi mai curând modeste, în ziare de importanță secundară în vreme ce la ceremonia de la ambasadă fuseseră prezenți jurnaliști de la „Frankfurter Allgemeine” și „Suddeutsche Zeitung”. Cele două manifestări, chiar dacă puteau genera motive de satisfacție la București, nu puteau compensa lansarea ratată de la Târgul internațional de carte de la Frankfurt și mai ales coșmarul provocat de campania de presă în favoarea lui Paul Goma și în defavoarea celor care îl persecutau.

Trauma suferită de regimul de la București în toamna anului 1971, când s-a văzut confruntat cu cea mai amplă contestare de până atunci din partea opiniei publice occidentale, nu a trecut fără urmări. Dimpotrivă, luciditatea, cel puțin pe termen scurt, a prevalat. În 1972, editura Suhrkamp a publicat un al doilea roman a lui Paul Goma, *Ușa*, poate și cu intenția de a reedita succesul comercial din 1971. Cu această ocazie, atitudinea autorităților române s-a schimbat radical și scriitorul disident a putut întreprinde un lung voiaj în RFG, Austria și Franța, în iunie 1972-iunie 1973, probabil regimul sperând că acesta nu va mai reveni în România⁴¹. Astfel, Goma a putut să participe la ediția din acel an a târgului de la Frankfurt, din 28 septembrie – 3 octombrie, și să asiste la lansarea noului său roman. În această ocazie, opinia

³⁹ *Ibidem*, ff. 322-327.

⁴⁰ Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, noiembrie-decembrie 1971, ff. 298-302.

⁴¹ Ana-Maria Cătănuș, *Forme de disidență*, p. 112.

ambasadorului Constantin Oancea, transmisă la 21 septembrie 1972 centralei, este bine ponderată și integrată într-un comportament statal normal: „Având în vedere și experiența anului trecut, când intervențiile oficiale la editură și autoritățile federale au fost folosite speculativ pentru presă și crearea cazului Goma, apreciem că nu ar fi oportun să se adopte o poziție oficială, să se facă demersuri la autorități, conducerea târgului sau editură, întrucât acestea nu ar putea, în condițiile din RFG, decât să servească intențiilor editurii de a-i da o amploare cât mai mare. Adoptarea poziției propuse mai sus, ar putea după părerea noastră diminua din senzaționalul și amploarea evenimentului...”⁴².

Disecarea acestui episod, care la prima vedere ar putea fi un accident de parcurs în cadrul procesului de destindere considerat aproape ireversibil, permite degajarea unor constatări cu valoare explicativă pentru perioada ulterioară. Deja, se observă angajarea unui conflict, imposibil în cele din urmă de conciliat, între interesul de stat, care presupunea un comportament normal, atent în primul rând la prioritățile naționale și un regim totalitar, personalizat până la saturație, care impunea salvagardarea cu orice costuri a onoarei ultragiutate liderului absolut. Arena pe care s-a desfășurat acest conflict, România sfârșind prin a fi ostracizată, a fost cea a drepturilor omului.

⁴² Arhivele Ministerului Afacerilor externe, *fond Telegramme cifrate intrate, Koln*, iulie-septembrie 1972, f. 433.